גמרא

^אלא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא ^בכל הפרצופות מותרין ^גחוץ מפרצוף אדם אמר ^דרב (א) יהודה בריה דרב יהושע מפרקיה דרבי יהושע שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי אבל שאר שמשין שרי ושאר שמשין מי שרי והתניא ^הלא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ^וכגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון מי שרי והתניא ²אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעובדם אי לעובדם ^זאפילו שילשול קטן נמי אין הכי נמי ומסיפיה דקרא נפקא דתניא אשר בארץ לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות מתחת לרבות שילשול קטן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות שאני ר"ג דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה ^חשיננא סמי עיניה דדין התם בחותמו בולט ומשום חשדא דתניא ^טטבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא והא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דאוקמי ביה אנדרטא והוו עיילי ביה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בגויה ולא חיישי לחשדא ^ירבים שאני והא רבן גמליאל דיחיד הוה כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה ואיבעית אימא ^כדפרקים הואי ואיבעית אימא ^ללהתלמד שאני דתניא ³לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: רשב"ג אומר וכו': איזו הן מכובדין ואיזו הן מבוזין אמר רב מכובדין למעלה מן המים מבוזין למטה מן המים ושמואל אמר אלו ואלו מבוזין הן אלא אלו הן מכובדין שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות תניא כוותיה דשמואל ^ממכובדין שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות מבוזין שעל היורות ועל הקומקמסין ועל מחמי חמים ושעל הסדינין ועל המטפחות: **מתני'** ^נרבי יוסי אומר ^סשוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף הוא נעשה זבל (ב) שנאמר ⁴לא ידבק בידך מאומה מן החרם: **גמ'** תניא ^עאמר להם רבי יוסי ^פוהלא כבר נאמר ⁵ואת חטאתכם

אשר

רש"י

ארבעה פנים. פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקדש דכתיב אתי השרויות אצלי: **שבמדור העליון.** כדכתיב אתי אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם: **דאחרים עשו לו.** עובדי כוכבים: **והא** (ג) **דרב יהודה דאחרים עשו לו.** צורה בטבעת שהיה מניח: **סמי עיניה דדין.** (ד) פחות צורתו: **חשדא.** שלא יאמרו לה הוא עובד: **חותמה.** צורתה: **ומותר לחתום בה.** (ה) כשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ: **חותמה שוקע.** אסור לחתום (ו) דכשהוא חותם הוי חותמה בולט. ולקמן פריך ה"נ ניחוש לחשדא: **דשף ויתיב.** שם מקום שהיה במדינת נהרדעא. ויש אומר יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה ובנאוהו שם והיינו דשף ויתיב בנהרדעא ניסוף כאן ונתיישב כאן והיינו דכתיב^י כי רצו עבדיך את אבניה וכו': **אנדרטא.** צלם: **והא ר"ג יחיד הוה.** וניחוש לחשדא: **דפרקים.** של חוליות ולא היה מתפרק אלא בשעת בדיקת עדים וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא: **למעלה מן המים.** על אוגני הכלי: **למטה מן המים.** בשולים ובדפנות: **מבוזין.** (ז) שמשתמשין בהן במאכל ובמשתה ואין מכובדין אלא העשויין לתכשיט: **שירין.** צמידין: **קומקמוסין.** סירות קטנות של מתכת: **מתני' וזורה לרוח.** שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה: **אף הוא.** אם יזרנה לרוח גם עתה יש הנאה ממנה: **גמ'**

הרי

תוספות

לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון. פי' ר"י דכל אלו פירושים של אביי אמה הן דמדלא קאמר בכל אחד ואחד אלא אמר אביי ש"מ שלא היה חוזר בו אלא מתחלה היה דורש מן המקרא לאסור שמשין של מטה כגון היכל ואולם ואחר כך לאסור שמשין שבמדור העליון כגון שרפים ואופנים ושמשים תחתונים חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם קבועים ברקיע שני^ט: **שאני ר"ג דאחרים עשו לו.** הקשה הר"ר אלחנן דלכאורה משמע שלוה ר"ג לעובד כוכבים לעשות והא אמירה לעובד כוכבים שבות ואפילו בדבר שאינו של שבת כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) גבי חסום פי פרתי ודוש בה וי"ל דמלוה שאני ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו מעצמו וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת ואמנם יש סמך להתיר מתוך הלכות גדולות שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון ושם שייך חשדא טפי מבאחריני כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון כו' יוליכם לים המלח ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים: **והא רב יהודה דאחרים עשו לו.** פירוש ואפ"ה הזהיר בו שמואל שלא להשהותו אם לא יסמא עינו שלא יחשדוהו שעשאו ועבר על לא תעשו ומשני שאני רב יהודה שחותמו בולט היה ולא היה משום חשד עשייה אלא משום חשד עבודת כוכבים: **והא ר"ג יחיד הוה.** וא"ת אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת ולכך עשאה ר"ג ואור"י ור"ת וריב"א כי בחמה ולבנה ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין וכן ברקיע שוקעין הם ולא מפליג בהכי אלא גבי פרצופין וכיוצא בהן: **שעל הסדינין ועל המטפחות.** ר"ח גר' מטבעות^(ח) דסדינין ומטפחות חד הוא והלכך מותרין מטבעות שיש בהם צורת עבודת כוכבים: **שוחק וזורה לרוח או מטיל לים.** בפסחים פרק כל שעה (דף כח.) מייתי הא מתני' גבי חמץ דתנן (מפזר)^ל וזורה לרוח או מטיל לים (ט) ומבעיא לן בתרוייהו שוחק ומטיל לים או מטיל לים בעיניה ואמר רבה חמץ דלשאר מימות בעי פירור עבודת כוכבים דלים המלח לא בעי שחיקה פי' דלגבי חמץ לא משכחנא בשום דוכתא ים המלח אבל בעבודת כוכבים אשכחנא בכמה דוכתי דקאמר יוליך הנאה לים המלח הלכך אף הכא נמי דקתני לים סתמא ים המלח הוא ורב יוסף אמר איפכא הוא חמץ (י) דמאים לא בעי פירור עבודת כוכבים דלא מימאסא בעינן שחיקה ומסתמא רב יוסף קאמר דבעי שחיקה בעבודת כוכבים אף בים המלח דאיירי ביה רבה ולפי זה תימה לרבנן אליבא דרב יוסף היאך יבערו עבודת כוכבים בשלמא לרבה יעשה שחיקה בשאר מימות דלים המלח אפילו בעיניה אלא לרב יוסף היכי ליעבוד (כ) ^מדע"כ לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל מדאילטריכו רבנן בגמרא (לקמן דף מד.) לטעמייהו דלא נתכוין משה אלא לבדקן כסותות מכלל דלא מהניא שחיקה בשאר מימות כמו שנפרש שם ואם כן מה יעשה וכי כל שעה ילך לים המלח וי"ל דישחוק ויזרה במקום שאינו מגדל צמחים^נ: **אמרו** לו אף הוא נעשה זבל. פי' רשב"ם וקא סברי זה וזה גורם אסור ורבי יוסי לא חייש דסבר זה וזה גורם מותר ומכל מקום אסור לזבל שדה לכתחלה אף לרבי יוסי בזבל של עבודת כוכבים כיון שהוא מתכוין ליהנות ואין להקשות דרבנן אדרבנן דהכא חיישו רבנן לזבל ואילו גבי חמץ בפרק כל שעה (פסחים דף כח.) אמרי רבנן ^ל(מפזר) וזורה לרוח דיש לחלק גבי חמץ כתיב לא יאכל והלכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה ^סאבל בעבודת כוכבים כתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם ואפילו כל דהו אי נמי רבנן דהתם היינו רבי יוסי דהכא: **אמר** להם ר' יוסי לחכמים והלא כבר נאמר ואת חטאתכם. פי' רשב"ם דפריך מואכות אותו טחון עד אשר דק דמשמע כל דבר הנשחק עומד לזורות לרוח וגם רש"י פירש וזה לשונו ואת חטאתכם אשר עשיתם וכו' ואכות אותו טחון קא מותיב אבל מואשרוף לאו תיובתא היא דלכל כמה דלא שחיק ליה מחבר בהדדי ואינו נעשה זבל משמע דרבי יוסי היה אומר להם ששוחקן לזרות לרוח וקשה לר"י וכי היה רבי יוסי טועה בזה שלא היה זורקו למים והא באותו פסוק עצמו דואכות אותו כתיב ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר דהיינו מים היורדים ועוד (ל) מאי אהדרו ליה לא נתכוין אלא לבדקן כסותות לפי סברתנו אין אנו צריכים לאותה בדיקה כלום אלא משום דכתיב ויזר על פני המים לבד ורבי יוסי הקשה מדבעי כתישה שמע מיניה דזורה לרוח לכן נראה לפרש דרבי יוסי אסיפא דואשליך את עפרו אל הנחל סמיך אלמא לא זרקו לים אלא לנהר ונהר אינו אלא כמו זורה לרוח שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל ואפ"ה לא חש משה רבינו לכלום אמרו לו הרי הוא אומר ויזר וישק לא נתכוין אלא לבדקן כסותות והשקה אותם הזהב ולא נשאר מן הזהב כלום אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות:

נחל

עין משפט נר מצוה

לא א טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ד:
לב ב מיי' פ"ג מהלכות עבודת כוכבים הל' יא סמג עשין כב טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ו:
לג ג ד מיי' שם [והל' י] טוש"ע שם סעיף ד:
לד ה מיי' פ"ג שם הלכה ה:
לה ו מיי' שם פ"ג הל' יא סמג שם טוש"ע שם סעיף ה:
לו ז טוש"ע שם סעיף ד בהגה"ה:
ח [טוש"ע שם סעי' ז]:
לז ט טוש"ע שם סע"ד:
לח י מיי' שם פ"ז הל' ח סמג שם טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ג:
לט כ מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סימן קמו סעיף יד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפירקיה: **(ב)** שם במשנה נעשה זבל ונאמר לה: **(ג)** רש"י ד"ה והא רב יהודה: **(ד)** ד"ה סמי וכו' פחות צורתו: **(ה)** ד"ה ומותר וכו' דכשהוא: **(ו)** ד"ה חותמה וכו' לחתום בה דכשהוא: **(ז)** ד"ה מבוזין הן שמשתמשין: **(ח)** תוס' ד"ה שעל הסדינין וכו' מטבעות. נ"ב ינדף נג ד"ה דינרי כתבו התוספות לצורת אדם אסור במטבעות ואפשר דהתם קאמרי לאסור לעשותם וע"ש: **(ט)** ד"ה שוחק וכו' קמיבעיא לן בתרוייהו מפרר ושוחק ומטיל וכו' לא אשכחנא בשום: **(י)** בא"ד חמץ דממאסא לא בעי פירור וכו' רב יוסף דקאמר דבעי שחיקה בעבודת כוכבים וכו' רבה קאמר ולפי זה: **(כ)** בא"ד היכי ליעביד ועוד דע"כ לרבנן וכו' בגמ' לטעמא דלא: **(ל)** ד"ה אמר וכו' ועוד אמאי אהדרו וכו' כסותות דלפי סברתם אין אנו צריכים וכו' המים לבד דהא רבי יוסי לא הקשה אלא מדבעי כתישה ש"מ וכו' נהרות שמתגרשים מימיהם:

רבינו חננאל

לא תעשון בדמות שמשי שמשמשין לפני במרום ודחינן לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה לישתרי אלמה תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה (א) לא שמיע ליה לא תעשון אתי לא תעשון אותי אבל שמשין שרי והתניא לא תעשון בדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון אופנים כו' עד שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו איני והא רב יהודה דאחרים עשו לו טבעת בצורה כדי להיות חותם בה ואמר ליה שמואל שיננא סמי עיניה דדין כלומר העבר צורתו. ופרקינן גבי רב יהודה כגון דחותמו בולט הוה. כלומר צומת ויוצא למעלה חיישינן לחשדא דתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה באצבעו ומותר לחתום בה חותמו שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה. ומי חיישינן לחשדא כו'. ואסיקנא להתלמד שאני ולרבן גמליאל להתלמד הוה שנאמר לא תלמד לעשות כתועבות אבל אתה למד להבין ולהורות. רשב"ג אומר הצורות החקוקות על הכלים המכובדין אותן הכלים אסורין ועל המבוזין מותרין תניא מכובדין שעל השירין ועל הנזמין ועל הטבעות מבוזין שעל היורות ועל הקומקמוסין ועל מחמי חמין ועל ספלים ועל הסדינין ועל המטבעות שמעינן מינה כי כל הצורות החקוקות בהטבעות מבוזין הן ושרו: **מתני'** ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו זורה לרוח אף הוא נעשה זבל חיישינן דלמא מזבלו ביה ונמצאו נהנין מן העבודת כוכבים אלא יוליכם לים המלח. תניא אמר להן רבי יוסי והכתיב בעגל ואשרוף אותו באש

מסורת הש"ס

א) [בר"ה כד: איתא רב הונא בריה דרב אידי מפרקיה דאביי שמיע לי ועי' לעיל מב:] [ואיתא שם ובדרב הונא בריה דרב יהושע ועיין רש"י שם], ב) [ר"ה כד: כל הפנים], ג) [ברכות נו. ע"ש ועי' תוס' ר"ה כד:], ד) [תוספתא פ"ו ה"א], ה) לעיל יח. [שבת עה. סנהדרין סח. ר"ה כד:], ו) [תוספתא דמאי], ז) [לעיל מב. לקמן מח: פסחים כח.], ח) [תוספתא פ"ד ה"ג], ט) עי' תוספות חולין פח: ד"ה אלא, י) [תהלים קב], כ) [וע"ע תוס' ביומא נד: ד"ה כרובים], ל) [צ"ל מפרר], מ) ועוד דע"כ לרבנן כצ"ל רש"ל, נ) [וע"ע תוס' פסחים כח. ד"ה עבודת כוכבים דלא].

תורה אור השלם

1. לא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: שמות כ יט
2. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: שמות כ ד
3. כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: דברים יח ט
4. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג יח
5. וְאֶת חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת עֲפָרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן הָהָר: דברים ט כא

גליון הש"ס

מתני' רבי יוסי אומר. עיין תשובת רש"ס חיו"ד סימן רמ"ח: תוס' ד"ה אמרו וכו' אבל בעבודת כוכבים כתיב. עיין לעיל דף יג ע"ב תוספות ד"ה אלא ולקמן דף מח ע"ב תוספות ד"ה לא:

מוסף רש"י

בדמות ד' פנים. לגוף אחד כגון חיות הקדש, דהיינו אתי, שכתוב כבוד רבוני עליהן (ר"ה כד:). פרצוף אדם לחודיה תשתרי. שהרי הוא אחד מהן כחיות ואפ"ה אמר על דאיכא כולהו בהדי הדדי (שם). שבמדור העליון. ברקיע שביעי, דדייקינן אתי, אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן ברקיע השני כדאמרינן במסכת חגיגה (יב: שם). שילשול. תולעת (שם). והא רב יהודה. שהיתה לו צורה בטבעתו ואחרים עשאוה ואמר ליה שמואל (שם). סמי עיניה דדין. כלומר השחת הצורה (שם). ומשום חשדא. שלא יאמרו עליו ע"ז היא לו (שם). להבין ולהורות. כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים (דברים יח ט). לא: שתוכל לעמוד כהן ואם יעשה נביא שקר לפניך שתבין שהוא מכשף (שבת עה.). שוחק וזורה לרוח.
עבודת כוכבים של מתכת (לעיל מב.).

(א) אולי צ"ל מפרקי' דאבי שמיע לי. ועי' בהגהות מהר"ב כאן.